

EL FUTUR DE L'ONOMÀSTICA CATALANA: REFLEXIONS AL VOLTANT D'UN QÜESTIONARI I TASQUES PER A FER EN ELS ANYS VINENTS

Emili CASANOVA

1. El XXX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, celebrat a Tortosa, el 29 de novembre de 2003, organitzat per la Societat d'Onomàstica i la Coordinadora de Centres de Parla Catalana, va consistir en una reflexió sobre el futur de l'onomàstica catalana i de les tasques pendents de fer, a partir de les respostes que els socis havien contestat a un qüestionari ampli redactat per Emili Casanova.

En efecte, després d'haver celebrat vint-i-nou col·loquis, haver publicat més de no-ranta butlletins i tindre a l'abast el magnífic Índex general dels butlletins 1 a 90 de Josep Maria Albaigès (1980-2002), publicat en el BISO 91, vam pensar que era el moment de dedicar un col·loqui a reflexionar sobre la marxa de la Societat d'Onomàstica, el futur de l'onomàstica i la toponímia catalanes dins del món romànic i detectar els buits i les tasques pendents de fer. Es trià Tortosa com a seu de la trobada pel seu lloc central dins de les terres de parla catalana, al bell mig de València, Barcelona, Lleida, les Balears i Aragó. Hi assistiren més de quaranta socis i en contestaren el qüestionari disset (en apèndix publiquem el qüestionari i les respostes dels socis Joan Tort i Xavier Terrado).

La redacció del qüestionari es va fer prenent com a base l'estudi d'Enzo Caffarelli, en la revista *RION*, VIII (2002), 2, pàgs. 439-502, i els suggeriments de molts toponimistes que revisaren el text.

2. La jornada va començar amb les paraules del delegat de Cultura de la Generalitat catalana en les terres de l'Ebre, senyor Josep Ramon Cid, i el regidor de Cultura de l'Ajuntament de Tortosa, senyor Lluís Martín Santos, i una xerrada del doctor Joan Tort, de la Universitat de Barcelona, sobre toponímia i onomàstica a Catalunya a l'inici del segle xx. I va acabar el matí amb una presentació de la bibliografia de les terres de l'Ebre a càrrec del doctor Pere Navarro, de la Universitat de Tarragona, i va ser clausurada, amb una ponència sobre la cartografia de l'antroponímia rossellonesa del segle xvii, pel doctor Joan Peytaví, de la Universitat de Perpinyà.

A partir del buidatge de les enquestes i de les propostes dels socis es va fer un guió, que va ser discutit punt per punt pels assistents, entre els quals els membres de la Junta, encapçalats pel president, Albert Manent; els vicepresidents, Vicenç Rosselló i Ramon Amigó; el secretari, Andreu Romà; Josep Moran, director de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC; Xavier Terrado i Albert Turull, de la Universitat de Lleida, i els toponimistes més actius de l'actualitat.

El guió contenia els punts següents:

a) Sd'O: Col·loquis/tasques/aliances amb universitats/IEC/AVL/instituts cartogràfics/centres d'estudis locals/organismes municipals.

b) Sd'O: Tasques proposades: continuar l'*Onomasticon Cataloniae*, fer monografies locals, fer una bibliografia, bases de dades accessibles a tots: de toponímia històrica, llibres divulgatius, com l'índex d'Albaigès.

c) Tasca divulgativa: introducció a l'escola, a l'IB i als mitjans de comunicació. Aprofitament dels instruments moderns: fer un fòrum informàtic permanent d'onomàstica. Mestratges i cursos, doctorat interuniversitari. Manca de treballs de síntesi. Eixides-excursions toponímiques.

d) Recerca: Congrés Internacional. Càtedres d'Onomàstica. Millorar la qualitat del BISO. Nova revista onomàstica catalana. Completar els diccionaris de llinatges. Arreplega de malnoms. Tresor de toponímia catalana.

e) Política toponímica: salvació del patrimoni, nomenclatura de les urbanitzacions, col·laboració amb els tècnics municipals, revisió de la toponímia retolada. Toponímia i comerç.

f) Metodologia: millorament, transversalitat, interdisciplinarietat. Posar-nos al nivell de l'onomàstica romànica; interpretació del material dispers, recerca en xarxa. Toponímia i ciències naturals. Estudi de sufixos, estrats, vocabulari temàtic.

g) Noves temàtiques: estudi dels noms de personatges literaris, índex de toponímia documental publicada i manuscrita. Adaptació dels noms internacionals i estrangers.

h) Congressos i grans activitats: demanar l'ICOS per al 2008 o 2011.

i) La Sd'O: la coordinadora de tots, com, qui.

j) Altres qüestions.

3. El debat i la participació dels assistents van ser modèlics. I de la suma de totes les visions i opinions sobre l'onomàstica es van prendre els acords següents, que si arribaren a realitzar-se posarien l'onomàstica catalana al nivell més alt de les onomàstiques romàniques, i farien de la Sd'O un continuador modèlic de les obres de Joan Coromines i Ènric Moreu-Rey.

a) Enviar una carta a tots els ajuntaments presentant-los la necessitat d'arreplegar la toponímia local i demanant-los que inciten a fer recollides orals i monografies locals. S'encarrega de la tramesa Albert Manent.

b) Web de la Sd'O: crear enllaços a totes les webs que parlen d'onomàstica. Creació d'un òrgan d'assessorament a totes les institucions i a tots els que ho necessiten per a temes toponímics, d'acord amb l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, l'AVL i el Gabinet d'Onomàstica de la Universitat de les Illes Balears. Se n'encarrega Andreu Romà.

c) Línies de recerca: fer un llistat de totes aquelles que despleguen els membres de la Sd'O. Se n'encarrega Josep Maria Albaigès.

d) Fer un fòrum d'onomàstica catalana. Se n'encarrega Santi Arbós

e) Completar un vademecum bibliogràfic i demanar el correu electrònic a tots els socis. Se n'encarreguen Xavier Terrado i Emili Casanova.

f) Pla per a buidar o aprofitar els materials inèdits de Coromines. Fer un conveni amb la Fundació Pere Coromines. Se n'encarrega Albert Manent.

g) Fomentar i demanar a les autoritats educatives la introducció de l'onomàstica en els

estudis d'ESO i batxillerat, com a matèria patrimonial, i de cultura popular arrelada a l'entorn: Fer crèdits de síntesi. Se n'encarreguen Jesús Bernat i Antoni Grau.

h) Cada col·loqui anirà acompanyat d'una eixida toponímica als carrers o al terme. També d'una síntesi amb les novetats que aporta. Se n'encarrega Jesús Bernat.

i) Dedicar un col·loqui sencer a la metodologia usada en català i en les altres llengües romàniques: reculls integrals model Ramon Amigó: redactar un mètode modèlic... Se n'encarrega Xavier Terrado.

j) Consensuar un document de prioritats en onomàstica. Deure cívic i salvació del patrimoni. Se n'encarrega Joan Tort.

k) Treballar sobre un diccionari de toponímia literària. Se n'encarrega Ventura Castellvell.

l) etc. Preparar un diccionari sobre els malnoms de cada localitat. Se n'encarrega Emili Casanova.

m) Fer un Congrés Internacional de l'ICOS per al 2008 o 2011 per a donar a conèixer l'onomàstica catalana, valenciana i balear. Se n'encarreguen Joan Tort i Emili Casanova.

n) Trametre, cada soci, notícies variades per a fer una miscel·lània en cada butlletí. Se n'encarrega Andreu Romà.

o) Incitar a completar els diccionaris dels llinatges catalans. Se n'encarrega Esperança Piquer.

p) Seguir amb l'estudi de l'*Onomasticon Cataloniae*. Dedicar un butlletí en homenatge a Coromines per al 2005. Se n'encarreguen Vicenç Rosselló i Emili Casanova.

q) Crear una col·lecció de síntesis d'estudis onomàstics i reculls bibliogràfics per a posar a l'abast de tots les idees i els estudis principals de l'onomàstica. Se n'encarreguen Josep Moran, Joan Tort i Emili Casanova.

4. El futur de l'onomàstica valenciana i catalana és treballar coordinats, de manera que entre tots ho fem tot. S'ha atorgat a cada soci responsable de les qüestions a fer un temps de nou mesos per a posar en marxa els acords presos a Tortosa. Esperem que amb l'ajuda de tots es puguin fer les activitats previstes.

APÈNDIXS

I. PRESENT I FUTUR DE LA TOPONÍMIA I L'ONOMÀSTICA CATALANES. ESTUDIS I APLICACIONS TOPONÍMIQUES. QÜESTIONARI

Dirigit als membres de la Societat d'Onomàstica, estudiosos universitaris d'història, geografia, filologia i sociologia, tècnics lingüístics de diversos àmbits i juristes.

En les darreres dècades s'ha produït una conscienciació social sobre la importància de l'onomàstica en tot el món, especialment en els països i en les comunitats autònomes amb una llengua pròpia minimitzada per una altra llengua oficial. En concret, trobem que s'ha incrementat la recopilació oral de la toponímia, el buidatge documental, les monografies locals i comarcals

i l'interès de l'Administració. Aquest augment està motivat per tres objectius: *a)* la salvació del patrimoni toponímic i la recuperació normativa de les formes tradicionals en la cartografia, en els mitjans de comunicació, en les enciclopèdies, en la retolació i en els documents oficials; *b)* l'aprofitament dels materials arrelgats per a completar els estudis lexicogràfics, diacrònics, etimològics i sociohistòrics i *c)* la satisfacció de la curiositat humana per saber l'origen i els avatars dels seus llinatges, i dels topònims amb què hom conviu cada dia.

En el nostre cas, en els darrers vint-i-cinc anys -seguint el mestratge de Joan Coromines, Enric Moreu-Rey, Ramon Amigó i Vicenç Rosselló-, l'avanç ha estat inimaginable: en la nòmina de cultivadors, en l'acumulació de materials, tant temàticament com respecte de la diversitat geogràfica i temporal, i en el procés de normalització. Ara bé, encara s'hi troben molts buits i desconeixement, tant de materials com de metodologia. De manera que ha arribat l'hora que tots els interessats per la matèria ens parem a reflexionar sobre el futur de la nostra disciplina en el nostre àmbit lingüístic i en el romànic.

Per això, ens sembla oportú que el col·loqui d'enguany de la Societat d'Onomàstica es dediqui a posar en comú les idees de tots. El pla de treball és el següent:

a) Durant el mes de juliol es repartirà un qüestionari a totes les persones interessades en la matèria.

b) Els estudiosos, divulgadors i receptors de toponímia i antroponímia enviaran a la Secretaria de la Societat d'Onomàstica (Andreu Romà, Palau Dalmases, carrer de Montcada, 20, pral., 08003 Barcelona) el qüestionari contestat, al llarg del mes de setembre.

c) Durant el mes d'octubre, una Comissió de la Societat d'Onomàstica seleccionarà les respostes i les aplegarà en un dossier.

d) El dissabte 29 de novembre, a les terres de l'Ebre, ens reunirem tots els interessats i discutirem el dossier per poder arribar a unes conclusions, que seran publicades en un butlletí de la Societat d'Onomàstica.

II. QÜESTIONARI

Per elaborar-lo hem pres com a base allò publicat per la revista *RION*, VIII (2002), 2, pàgs. 439-502, d'Enzo Caffarelli, i els suggeriments de molts toponimistes:

1. Quins són al vostre parer els progressos més significatius de la ciència onomàstica en els darrers vint anys? Respecte de, per exemple:

- Els estudis realitzats fins ara.
- El paper de l'IEC, de Joan Coromines, de la Societat d'Onomàstica, etc.
- El paper de les administracions públiques.
- El paper de les universitats, dels centres d'estudis comarcals, dels cultivadors individuals.
- L'onomàstica catalana (valenciana, balear, andorrana, etc.) dins de l'onomàstica hispànica i romànica.

2. Quines mancances heu trobat fins ara en l'onomàstica catalana. Quines propostes, indicacions i consells donaríeu per millorar el camp onomàstic que més coneixeu, siga perquè l'heu treballat personalment, siga perquè llegiu tot el que s'hi publica. O perquè en eixe camp heu

necessitat materials de referència i de consulta sobre onomàstica i els heu trobats a faltar. Per exemple, respecte de:

- Manca de bases de dades de consulta, bibliografia onomàstica.
- No saber a quin organisme acudir.
- Falta d'enquestes, o de buidatge documental.
- Millorament de la metodologia emprada.
- Temes no tractats o no divulgats.

3. Quins aspectes dels estudis onomàstics i toponímics s'haurien de treballar més; a quins els cal un nou impuls? Per exemple:

- Completar l'*Onomasticon Cataloniae*.
- L'arplega i l'estudi dels malnoms, que canvien juntament amb els seus referents.
- L'intercanvi de materials en una base de dades compatible per créixer els estudis concrets sobre sufixos, vocabulari temàtic, estrats.
- Completar els diccionaris de llinatges existents.
- Estudiar més l'onomàstica de les obres literàries.
- La recerca en zones en vies de despoblament.

4. Quins aspectes del funcionament de la Societat d'Onomàstica us sembla que caldria millorar? Cap a quines altres activitats, en el camp de l'onomàstica, us sembla que caldria enfocar les activitats de la Societat d'Onomàstica?

5. Com podria promoure's l'ensenyament de l'onomàstica en la universitat? Caldria organitzar doctorats interuniversitaris? Hauria d'entrar l'onomàstica com una matèria transversal en l'ensenyament mitjà o com a part d'una especialitat d'humanitats, de sociologia i ciències polítiques, de psicologia, etc.?

6. Segons vós, es divulguen prou els estudis onomàstics? Fan falta revistes especialitzades, llibres monogràfics, revistes de divulgació, etc.?

Es fomenta prou la interdisciplinarietat sobretot en el camp de la investigació?

Participa prou l'Administració a l'hora de salvaguardar i divulgar el patrimoni onomàstic?

7. Els organismes normativitzadors com l'IEC fan la seua tasca. Us sembla que les administracions, els tècnics lingüístics, els tècnics cadastrals i cartogràfics, els mitjans de comunicació, les editorials, el públic en general en fan prou cas? Us sembla que vós com a tècnic lingüístic us trobeu prou preparat i teniu a l'abast materials suficients per a la vostra tasca? Què hi trobeu a faltar?

- Programes de televisió sobre onomàstica.
- Formació dels responsables públics.
- Col·laboració dels responsables polítics.

8. Quins són els camps que us sembla que s'haurien de treballar més en els pròxims anys?

- L'onomàstica literària.
- El reciclatge i la divulgació dels topònims orals.
- Altres onomàstiques.
- Els estudis de comparativa.
- La col·laboració interdisciplinària.
- L'aspecte motivacional del nom per damunt de l'etimològic.

9. Com pot afectar a la nostra onomàstica tradicional la globalització i el contacte de llengües, les noves influències culturals, les noves urbanitzacions i l'arribada de gent d'altres societats, tant en el nom de pila com en els cognoms? I, com pot afectar açò en els topònims litorals? Especialment,

- Quines mesures s'haurien de prendre.
- L'onomàstica comercial i industrial.
- L'onomàstica turística i neotoponímica.
- L'estandardització internacional dels noms.
- La multiplicació dels noms usats per un usuari i la creació de sigles.

10. Comenteu les qüestions que us sembla que, o no s'hi han tractat prou, o han quedat oblidades pel qüestionari.

III. RESPOSTES AL QÜESTIONARI SOBRE EL PRESENT I EL FUTUR DE LA TOPONÍMIA I L'ONOMÀSTICA CATALANES

III.1) Joan Tort

1. Opinió sobre els progressos més significatius de l'onomàstica en els darrers vint anys.

a. En línies generals crec que es pot parlar de consolidació de les línies desenvolupades durant les darreres dècades. Particularment, i en relació amb el camp concret de la toponímia, s'ha avançat en el procés de recollida d'informació i en la formació d'inventaris, el tractament i la sistematització de la toponímia cartogràfica, la normalització de la toponímia major, el tractament de la retolació pública, etc.

b. És important, en el pla de la ciència onomàstica, que s'hagin completat els diccionaris etimològics de Coromines. A banda els seus aspectes criticables, esdevenen un corpus de referència imprescindible per a l'estudiós actual.

c. És molt significatiu el manteniment i, fins i tot, l'increment d'iniciatives d'impuls a la recerca onomàstica en diversos plans: l'organització de col·loquis de la Societat d'Onomàstica (duts a terme amb una vocació territorial descentralitzada); l'organització de mestratges, post-graus, doctorats i assignatures de toponímia a la universitat; la continuïtat del butlletí interior

de la Societat d'Onomàstica; l'aparició de publicacions sobre la matèria editades per institucions diverses, etc.

2. Les grans mancances actuals de l'onomàstica catalana.

a. Problema fonamental: la *dispersió*. Hi feia referència Joan Miralles a la cloenda del Col·loqui de Barcelona, el 1992, però d'aleshores ençà la cosa encara s'ha agreujat. S'investiga, s'inventaria, s'escriu i es publica sobre la matèria més que en qualsevol altra època, però no hi ha un fil vertebrador que hi doni cohesió i sentit global. Cal dir, amb tot, que no és un problema de l'onomàstica sinó del coneixement en general de la nostra època. Tal com diu el físic teòric Murray Gell-Mann, l'exercici actiu de la *síntesi* és l'única alternativa per a una societat aclaparada per l'*excés d'informació*.

b. L'estudi i la recerca onomàstica que es fa actualment al país no aprofita allò que, a parer meu, és un dels seus avantatges principals: la *transversalitat*. En altres paraules: el potencial d'interrelació entre diferents disciplines que té, per si mateixa, l'onomàstica. En un món i en una ciència cada cop més marcats per l'especialització, crec que aquesta virtut s'ha de tenir molt en compte i procurar aprofitar-la al màxim possible.

c. Em sembla poc pertinent el "biaix pseudopolític" que a vegades té la recerca onomàstica que es fa a casa nostra. És innegable que la política ha incidit, i continua incidint, en el desenvolupament d'un camp tan susceptible de "dirigisme" com és el dels noms propis. Però considero que han de començar a quedar enrere els temps en què es creia que fer onomàstica era una manera de "fer pàtria" (magníficament exemplificats en els estirabots nacionalistes de nombroses entrades dels diccionaris de Coromines). Penso que, en nom del rigor i de l'objectivitat, i del progrés en general de la ciència, cal allunyar-se decididament d'aquests plantejaments.

d. Cal defugir allò que Moreu-Rey anomenava *temptació ultranormalitzadora* dels topònims i antropònims. Considero nociu i pernicios, en nom d'una pretesa normalització global de l'onomàstica catalana, pretendre sistematitzar de forma oficial tots els noms propis existents. Un plantejament absurd, des del moment que els noms, tant els comuns com els propis, estan immersos en un procés de creació i recreació constant. Abans de "normalitzar" i "registrar" a ultrança, cal omplir alguns dels grandíssims buits existents en determinades parcel·les del patrimoni onomàstic català, sobretot pel que fa a la "toponímia viva".

e. Particularment, i pel que fa a la toponímia, penso que la mancança més gran és la inexistència de reculls integrals de noms a escala municipal. El percentatge del territori del Principat que ha estat objecte d'una recerca integral no arriba al deu per cent; i la recerca feta es concentra d'una manera molt majoritària al Camp de Tarragona i al seu entorn. Amb aquests buits i amb aquestes desigualtats, es fa molt difícil emprendre treballs rigorosos de síntesi i d'anàlisi comparativa (tant quantitativa com qualitativa) de la toponímia del territori català. I no s'hi val a dir que l'*Onomasticon* ha cobert una part d'aquest buit. El nombre de topònims del domini català estudiats en aquesta obra no és superior als vuit mil; en canvi, sobre la base d'una recerca feta sobre els municipis del Baix Camp, hem arribat a la conclusió que el nombre de topònims vius actualment al territori del Principat és superior al milió.¹

3. Aspectes a impulsar en l'estudi i la recerca onomàstics.

a. "Eixamplar" la recerca onomàstica en extensió i en profunditat, d'acord amb les consideracions fetes als epígrafs precedents. Partint de la base de tot allò que s'ha fet fins ara, cal *obrir fronteres* en el sentit més ampli de l'expressió: cap a altres camps i àmbits del coneixement, cap a altres territoris i cultures, cap a altres perspectives d'enfocament de la recerca. Si existeix en

¹ Vegeu J. TORT (2002), *La toponímia del Baix Camp. Una interpretació geogràfica*. Reus, Associació d'Estudis Reusencs, pàg. 100 i següents.